

## მზია შელია

ასოციებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი  
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
მკვლევარი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი  
ილიაუნი

# საქართველოს სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის კვლევის სათავეებთან

სტუდენტობა საზოგადოების ინტელექტუალური პოტენციალის მნიშვნელოვანი ნაწილია. ისტორიულად ქართული საზოგადოება მას უყუხებდა ხოგოხც ქვეყნის საუკეთესო მომავლის იმედს. ქართულ აკადემიურ სივრცეში სტუდენტთა სოციალური დემოგრაფიული ჯგუფის ისტორიაზე ახსებუდი მასაღა, ძიხითაღად, ქაიხთვედ სტუდენტთა წიხეების საზოგადოებრივ -პოღიგიკუი საქმიანობას ეხება. ჩვენი მიზანი იყო ეს კონტინგენტი სოციალურ-ეკონომიკუი ნიშნითაც შეგვესწავღა. კეიძოდ, ხომედი საზოგადოებრივი ფენის წაიომადგენლები ხდებოდნენ სტუდენტები, ხოგოი იყო გენდუი წონასწორობა მათ შოიის და ა. შ. კვლევით დაღინდა, ხომ წაიხუღში უმაღლესი განთღების მიღება საზოგადოების უმაღლესი ფენის პიიიღეგია იყო, თუმცა საქაიხთვედოში სტუდენტთა ფენის პიიღეგაიიზაცია უფიო ადუე მოხდა, ვიღუ მაგალითად, ევოპაში. ეს პიოცესი, ძიიითაღად, დაიწყო მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან. ხოგოიხ სხვა ქვეყნებში, ისე საქაიხთვედოში სტუდენტთა ფენა მამაკაცებისაგან შედგებოდა, თუმცა ძიიეი იყო ქადთა სწაფვაც უმაღლესი სასწავღებისაკენ. საქაიხთვედოში მათ სწაფად შეაღწეს უნივერსიტეტების აუღიგოიიებში და ღლეს ისინი უკვე სტუდენტთა 52 %-ია.

კვლევით დაღინდა, ხომ ქაიხთვედი სტუდენტები ყოვეღთვის ეპოქის მოთხოვნის შესაბამის ფუნქციას ასიუღებდნენ. ამჟამად კი მათ წინაშე შემღევი ამოცანები ღვას: საქაიხთვედოს გეიიგოიიუდი მღღიანობის აღღგენისა და დემოგრაფიუდი უსაფიხოების უმაღლესი სტანდაიების შექმნა და უზიუნვეღყოფა.

**საკვანძო სიყყვები:** საქაიხთვედო, სტუდენტი, კვლევა, სოციალურ-ეკონომიკუი, დემოგრაფიუდი უსაფიხოება

სტუდენტობის, როგორც ცალკე სოციალური ჯგუფის, ადამიანთა სასიცოცხლო ციკლის მოკლე პერიოდის დახასიათება სოციოლოგების, ფსიქოლოგების, ფილოსოფოსების, ეკონომისტებისა და ა.შ ნარმომადგენელთა მუდმივი განსჯის საგანია. შეისწავლება მათი ფსიქოლოგია, ჯანმრთელობა, დემოგრაფიული და მიგრაციული ქცევა, ეკონომიკური აქტივობა და ა.შ.

სტუდენტობა, როგორც სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი, ხასიათდება განსაზღვრული რიცხოვნობით, ასაკობრივი სტრუქტურით, ტერიტორიული განაწილებით, სოციალური მდგომარეობით, როლით და სტატუსით საზოგადოებაში. მათი ინტერესების, სოციალურ-დემოგრაფიული თუ ეკონომიკური ყოფის შესწავლას უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამითაა განპირობებული ჩვენი კვლევის მიზანიც. კერძოდ, ისტორიულ ასპექტში სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის ფორმირების თავისებურებათა შესწავლა საქართველოში.

## კვლევის შედეგები

ქართულ აკადემიურ სივრცეში სტუდენტთა სოციალურ დემოგრაფიული ჯგუფის ისტორიაზე არსებული მასალა, ძირითადად, სტუდენტურ ორგანიზაციებს ეხება. მაგალითად, ცნობილია, რომ 1857 წელს პეტერბურგში არსებობდა ე.წ. „პაწაწა კავკასიელების წრე“, რომლის ხელმძღვანელი იღია ჭავჭავაძე იყო (ი. ბალახაშვილი, 1937წ). ისტორიკოსი ო. ჯანელიძე გვამცნობს ქართველ სტუდენტთა წრეების ფორმირებაზე პეტერბურგის უნივერსიტეტში 1862-1867წწ, ოდესის უნივერსიტეტში 1870 წელს, კიევის უნივერსიტეტში 1874წ, ხარკოვის უნივერსიტეტში - 1884წ და მოსკოვის უნივერსიტეტში -1887 წელს. იგი აქცენტს მათ პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ აქტიურობაზე აკეთებს. ეს წრეები თვითგანვითარების მიზნით შექმნიღა, მაგრამ, ამავე დროს, ისინი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობასაც ეწეოდნენ, მაგალითად ციურიხის უნივერსიტეტში 1873 წელს შექმნიღი ორგანიზაცია „უღელი“, ოდესის უნივერსიტეტში 1888 წელს შექმნიღი ორგანიზაცია „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“ (ჯანელიძე ო., 2014), მკვლევარ ბ. ჭიჭინაძისაგან გვაქვს

ფრაგმენტული ცნობა შუა საუკუნი ქართველ სტუდენტთა ისტორიის შესახებაც. მისი გადმოცემით, „ერთ-ერთი პირველი სტუდენტური კონსპექტი ევროპაში სწორედ საქართველოშია შემონახული, ესაა გელათის აკადემიის დიდასკალის, იოანე პეტრიწისაგან შედგენილი კონსპექტი „პირველ კურსელთათვის“ თუ „პინგვინთათვის“, სადაც იგი ზემოხსენებული უმაღლესი განათლების სისტემის დისციპლინების სათითაო დახასიათებას იძლევა.“ გელათის აკადემიის სტუდენტებს, „გამგონეთ“ უწოდებდნენ, იყალთოს აკადემიისას - „იყალთოს მომსმენთ“ ანუ იყალთოში ლექციების მსმენელთ. გარდა ამისა მკვლევარი იმდროინდელი სამეფო ეტიკეტზე დაყრდნობით, უჩვენებს იმ დიდ პატივისცემას, რასაც იმდროინდელი სამეფო კარი გამოხატავდა სტუდენტების მიმართ. კერძოდ, „რაც უფრო საპატიო იყო დარბაზის წევრი, მით მეტი უნდა გაეარა მეფეს მის შესახვედრად, ყველაზე საპატიოდ ცხადია ითვლებოდა პატრიარქი და მეფეს მის შესახვედრად ხალიჩა სანახევროდ უნდა გაეარა, მაგრამ ...გელათის აკადემიის დიდასკალს და მის სტუდენტებს („მონაფეთა მისთა“) მეფე ხალიჩის თავში უნდა შეგებებოდა, პატრიარქზე მეტი პატივი უნდა მიეგო“ (ჭიჭინაძე ბ. 2021).

იმ ეპოქაში სტუდენტობას მხოლოდ მამაკაცები წარმოადგენდნენ. ამ სოციალური ჯგუფის ფემინიზაცია, ძირითადად, მე-20 საუკუნის მონაპოვარია. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან, ქალთა უფლებების დაცვის მიზნით გაძლიერებულმა მოძრაობამ, ზოგიერთი მიმართულებით შესაძლებელი გახადა მათი შეღწევა უნივერსიტეტის აუდიტორიებში. მაგალითად, რუსეთში, მოსკოვის უნივერსიტეტში ქალი 1859-60 წლებში ჩნდება, პეტერბურგის უნივერსიტეტში კი მხოლოდ 1914 წლიდან მიეცა ქალს უფლება სამაგისტრო ნაშრომის დაცვისა (Абрыс А.И.2001). 1909 წლისათვის გერმანიის 21 უნივერსიტეტში სწავლობდნენ ქალები. 1870 წელს ბერნის უნივერსიტეტის პირველი ქალი სტუდენტი ცნობილი რუსი პოეტის ა. პუშკინის მეუღლე, ნ. გონჩაროვა იყო. ზოგადად, შვეიცარია მეტად მიმზიდველი იყო სტუდენტი ახალგაზრდობისათვის, მათ შორის, ქალებისათვისაც. ამიტომ იყო, რომ უკვე 1914 წლისათვის ევროპაში ის პირველ ადგილზე იყო სტუდენტ ქალთა კონტინგენტით (Natalia Tikhonov Sigrist. 2009). ბუნებრივია სტუდენტ ქალთა მომრავლებას ევროპაში საქართველოშიც ჰქონდა გამოცხადილი. ამის მაგალითია ქართველ ქალთა ჩუმად გამგზავრება ციურიხში უმაღლესი განათლების მისაღებად (საყვარელიძე რ. 1963). ქალთა სწრაფვა უმაღლესი განათლების მიღებისაკენ დღესაც სახეზეა. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით 2021 წლისათვის საქართველოში სტუდენტი ახალგაზრდობის უმრავლესობა ქალია(51,5% -2021-2022სასწავლო წელი).

სტუდენტური ცხოვრება ყველა ეპოქაში და ყველგან დროის მხიარულ გატარებასთანაც ასოცირდებოდა. სხვადასხვა მიზეზით შექმნილი უწესრიგობისათვის, უნივერსიტეტისადმი გამოხატული უპატივცემულობის გამო სტუდენტი დისციპლინის დარღვევისათვის შეიძლება დასჯილიყო, უკიდურეს შემთხვევაში გარიცხულიყო კიდეც. მაგალითად, შოტლანდიის ერთ-ერთი უნივერსიტეტის ჩანაწერების კრებული(მე-18 საუკუნე) ასეთ ინფორმაციას იძლევა: “დათვრა, ატეხა ხმაური და გაძევებული იქნა ტავერნიდან”; „ეჩხუბა ცეკვის მასწავლებელს, რომელმაც არ მისცა გოგონას გაცნობის უფლება“; საუნივერსიტეტო სადებატო კლუბში განაცხადა, რომ „უნივერსიტეტი მხოლოდ ლოგიკისა და მეტაფიზიკის მტვრიანი დუქანია. სტუდენტებისათვის უკეთესია თეატრში იარონ“. ცნობილი რუსი სოციოლოგი და პუბლიცისტი, ნოვოროსიის უნივერსიტეტის პროფესორი ა. იზგოევი მე-19 საუკუნის რუს სტუდენტებს ასე აღწერს: “სტუდენტი - იდეურად ინტელიგენტი, მიისწრაფვის პროფესორის მოტყუებით გაძვრეს გამოცდაზე.“ შ. (Нуркышева Д. 2020). მაშასადამე. სტუდენტური ცხოვრება მხიარულებასთან ერთად, ზოგჯერ საზოგადოებრივი ცხოვრების გართულებასაც იწვევდა, თუმცა სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი საზოგადოების ყველაზე სუფთა და მოწინავე ნაწილად ითვლებოდა და ითვლება დღესაც.

ყველა ქვეყანაში სტუდენტად ყოფნა საზოგადოების უმაღლესი ფენის პრივილეგია იყო. ასე იყო საქართველოშიც. მაგალითად, იოანე ბატონიშვილი ნაშრომში “სჯულება“,

რომელიც საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის პროექტი იყო, ეხება თბილისში, გორსა და თელავში უმაღლესი სკოლის დაარსებას და წერს, რომ ამ სასწავლებლებში „მიეზარებიან“ „თავად-აზნაურთა“, „პირველნი მოქალაქის“ შვილები. განათლების მიღება დიდ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული. ამიტომ საშუალო ფენის წარმომადგენლები (და ზოგჯერ უმაღლესი ფენის წარმომადგენლებიც მათი მფლანგველობის გამო) მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობაში ვარდებოდა. ამან განაპირობა მათი სოციალურ-ეკონომიკურ ყოფის შესწავლა, რომ ქალაქის თვითმმართველობას შეღავათიანი ფასები დაენესებინა ბინასა და საკვებზე. როგორც გაზეთი „დროება“ გვამცნობს რუსეთის იმპერიაში პირველი ასეთი კვლევა 1872 წელს ჩატარებულა კიევის უნივერსიტეტში პროფესორ ბუნგეს ხელმძღვანელობით. შემდგომ კი 1892-93წელს მოსკოვის, 1898წელს - ვარშავის უნივერსიტეტში. მე-20 საუკუნის დასაწყისში სტუდენტთა მდგომარეობა განსაკუთრებული ყურადღების საგანი გამხდარა და მსგავს კვლევები 1908-1909წლებში იურიევისა და პეტერბურგის უნივერსიტეტშიც ჩატარებულა. მაგალითად, 1872 წლის კვლევით რესპონდენტთა 40 %-ს არანაირი ფინანსური დახმარება არ ჰქონიათ არც ოჯახიდან და არც უნივერსიტეტისაგან. ვისაც ჰქონდა, საშუალოდ 100 ლარს შეადგენდა, რაც არასაკმარისი იყო. ამიტომ კერძო გაკვეთილებით დაკავება მინიმალური ცხოვრების დონის შესანარჩუნებლად აუცილებელი იყო. თუმცა ის ძალიან დიდ დროს ართმევდა მათ, სწევდნენ საუნივერსიტეტო საქმიანობას მათ, შემოსავალი კი საშუალოდ, ამ კვლევის თანახმად, დაახლოებით 17 მანეთი ყოფილა. მსგავსი პრობლემები გამოვლენილა მოსკოვსა და ვარშავაში ჩატარებული კვლევებისასაც (გაზ. დროება.1909.#287).

სტუდენტთა სოციალ-ეკონომიკურ ყოფაზე კვლევა პეტერბურგის უნივერსიტეტში დაწყებულია 1909 წლიდან ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს მიერ. კვლევას ხელმძღვანელობდა აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი, ხოლო კვლევის ჩატარების ორგანიზაცია ევალებოდა მაშინდელ თავმჯდომარეს სათვისტომოსი აკადემიკოს აკაკი შანიძეს (იმ პერიოდში ის პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი იყო). კვლევა ჩატარდა 15 კითხვიანი ანკეტით, რომლის შესახებ განზოგადებულ ანალიტიკურ მასალას ჯერჯერობით ვერ მივაკვლიეთ. თუმცა ივანე ჯავახიშვილის არქივში მოკვლეულია კითხვარები, რომელიც შემდგომ დამუშავებას მოელის. ეს საშუალებას მოგვცემს 100 წლის წინ საქართველოდან სასწავლებლად წასულთა სოციალურ-ეკონომიკური ყოფა შევადაროთ დღეს საზღვარგარეთ წასულთა ყოფას.

მე-20 საუკუნის 20-იანი წლებიდან, საბჭოთა პერიოდიდან საქართველოში ნებისმიერი სოციალური ფენის წარმომადგენელს თანაბარი უფლება მიეცა უმაღლესი განათლება მიეღო. ეს მაშინ, როცა, მაგალითად, საფრანგეთში საშუალო კლასის წარმომადგენლების შესვლა უნივერსიტეტებში მე-20 საუკუნის 30-იანი წლებიდან დაიწყო. 1940-იან წლებში ისინი სტუდენტთა უმრავლესობას წარმოადგენდნენ. ღარიბი ოჯახის წარმომადგენლები საფრანგეთის უნივერსიტეტებში მომრავლებას იწყებენ 1968 წლის შემდგომ, მძლავრი სტუდენტური მოძრაობის გავლენით. ისინი უკვე 1990-1995-იანი წლებიდან სტუდენტთა მნიშვნელოვან მასას წარმოადგენენ, რასაც ხელი შეუწყო საშუალო ქალაქებში უნივერსიტეტების გახსნამ. დაიწყო მსჯელობა სრულიად „ახალი სტუდენტის“ წარმოშობის თაობაზე. ფრანგი მკვლევრები თვლიან, რომ ის თავისი წინამორბედებისაგან განსხვავებით, ორიენტირებულია პროფესიონალიზმზე, ნაკლებად კრიტიკულია სოციალური საკითხებისადმი, პოლიტიკურად შედარებით პასიურია და „უმე შევრობის აჩრდილის“ გავლენით უნივერსიტეტისაგან მოითხოვს კვალიფიციურ პროფესიონალად ჩამოყალიბებისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების ფორმირებას (Soulié, C. 2001; Erlich, V. 2004;).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოში სტუდენტთა სოციალური გათანაბრების პროცესი ბევრად ადრე, 1920-იანი წლებიდან დაიწყო, ვიდრე ეს ევროპაში მოხდა. უნივერსიტეტები სტუდენტი ახალგაზრდობისათვის უდავოდ იყო ინოვაციური პროექტების განხორციელებისა და პროფესიული განვითარების საშუალება, ვიდრე. „თავისუფალი აზროვნების სამყარო“. არადა, როგორც ჯონ სტიუარტ მილი აღნიშნავდა უნივერსიტეტის ერთერთ ფუნქციას, სწორედ თავისუფალი აზროვნების ფორმირება წარმოადგენს. მიუხედავად მძლავრი

პატერნალიზმისა, სტუდენტთა მეტად მგრძნობიარე დამოკიდებულება სამართლიანობისადმი მათ პოლიტიკურ პასიურობას ცვლიდა. პერიოდულად ადგილი ჰქონდა სტუდენტურ გამოსვლებს, მაგალითად, 1956 წლის 9 მარტის გამოსვლა სსრკ-ს პოლიტიბუროს „პიროვნების კულტისა და მისი შედეგების“ შესახებ გადაწყვეტილების მიღებასთან დაკავშირებით; 1978 წლის 14 აპრილის გამოსვლა ქართული ენის სახელმწიფო სტატუსის შესანარჩუნებლად; 2012 წელს ციხეებში არსებული ვითარების შესახებ და ა. შ. ამჟამად, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენს სტუდენტობას უდავოდ დასდევს „უმუშევრობის აჩრდილი“, ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური განვითარების პროცესებისადმი მათი აქტიურობა არ შემცირებულა.

## დასკვნა

ზოგადად, სტუდენტთა ნებისმიერ თაობა თავისი ეპოქის შესაბამისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ამოცანების წინაშე იდგა. მაგალითად, 1930-იანი წლებში ძირითადი ამოცანა ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია იყო, 1940-იან წლებში - „ყველაფერი გამარჯვებისათვის“, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ქვეყნის ეკონომიკური აღმშენებლობის საკითხი იყო მეტად აქტუალური. ამჟამად კი ვფიქრობთ, მათ ირგვლივ არსებულ უამრავ პრობლემათაგან უნდა გამოიყოს ორი უმთავრესი გამოწვევა:

1. მაქსიმალური ძალისხმევა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად და განსამტკიცებლად;

2. დემოგრაფიული უსაფრთხოების უმაღლესი სტანდარტების შექმნა და უზრუნველყოფა.

შეძლებს თუ არა იგი ამ ამოცანების დაძლევა, ვფიქრობთ, ეს ბევრადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად შეძლებს ჩვენი საგანმანათლებლო სისტემა სტუდენტ ახალგაზრდობაში შესაბამის სოციალურ-კულტურულ ფასეულობათა ფორმირებას. გარდა ამისა, მიგვაჩნია, რომ ამ კონტინგენტის კვლევას უნდა მიცეს პანელური ხასიათი.

## ლიტერატურა

1. ბაგრატიონი ი. (1799). სჯულდება (ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტი).
2. ბალახაშვილი ი. (1937). ილია ჭავჭავაძე და სამოციანი წლების პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა წრე. ჟ. მნათობი #5. გვ 13-20
3. საყვარელიძე რ. (1963). პედაგოგიური განათლება მე-19 საუკუნის საქართველოში. თბილისი
4. ქართველ სტუდენტთა პირველი აღწერა. (1909). გაზეთი „დროება“ #287.
5. შანიძე ა. (1909) პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართული სამეცნიერო წრის კანცელარიის ხარჯთაღრიცხვის რეგული. პირადი არქივი. #279
6. ჭიჭინაძე ბ. (2021). შუა საუკუნეების ქართველი სტუდენტების ისტორია. [https://nation.ge/index.php?m=5&news\\_id=764](https://nation.ge/index.php?m=5&news_id=764)
7. ჯავახიშვილი ი. (1909). პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართული სამეცნიერო წრის მიერ საანკეტო ფურცლის ნიმუში რუსეთისა და საზღვარგარეთ უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლე ქართველი სტუდენტობის აღრიცხვისა და მათი მდგომარეობის შესახებ. პირადი არქივი, # 792.
8. ჯანელიძე ო. (2014). ქართველი სტუდენტი ახალგაზრდობა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ასპარეზზე (საზოგადოება „უღელი“, „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“) [http:// liberalizmisepoqa.blogspot.com/ 2014/10/ blog-post\\_56.html?vi](http://liberalizmisepoqa.blogspot.com/2014/10/blog-post_56.html?vi)
9. Charles Soulié, « FISCHER (Didier). (2001) – L'Histoire des étudiants en France, de 1945 à nos jours », Histoire de l'éducation, 89 | 2001, 167-173.
10. Natalia Tikhonov Sigrist. (2009). Les femmes et l'université en France, 1860-1914. Histoire de l' education. <https://doi.org/10.4000/histoire-education.1940>
11. Tukhasvhili M., Tsartsidze M., Latsabidze N., Lobzhanidze M., Shelia M. (2018). Emigration intentions of students of higher education institutions of Georgia (examples from Ivane Javakhishvili Tbilisi State University). // The European Journal of Humanities and Social Sciences, Premier Publishing s.r.o. Vienna. (4). p.139-147
12. Аврѳс А.И. ( 2001). История российских университетов. Очерки. Москва

13. Нуркушева Д. (2020). OLDскул: краткая история студенчества. <https://vk.com/@studunecon-olddskul-kratkaya-istoriya-studenchestva>

**Mzia Shelia**

*Associate Professor, Doctor of Economics*

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

*Researcher, Institute of Demography and Sociology*

*Ilyauni*

## **At the Beginning of the Research of the Socio-demographic Group of Students of Georgia**

### **SUMMARY**

The paper describes the history of the study of students as an important socio-demographic group in Georgia and provides a critical assessment of the viewpoints of individual researchers concerning this issue. Much interest is expressed with respect to the further processing of the unpublished rich material available in the archives of the founders of the university, Ivane Javakhishvili and Akaki Shanidze, in particular, concerning the study of the socio-economic status of students. The paper provides the opinion that the further analysis of the material of the field expeditions obtained from them will bring more light to the research of the history of students' life in Georgia.